

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת וישלח, תשע"ו
מספר 1146בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

עושרם של אבותינו

אברהם וסרמן

שנים רבות תכנן יעקב את השיבה לארץ, שיבה הכוללת, לכאורה,¹ מפגש בלתי-נמנע עם עשו. יעקב אף טרח "להתנצל" על האיחור: "עם-לִבְנֵי גִרְתִּי וְאָחֵר עֲדַעְתָּה".² לעומת המפגש הבעייתי והבלתי מתוכנן עם לבן (שהרי יעקב ניסה לברוח כך שלבן לא ישיגנו עוד), הרי שכאן, במפגש עם עשו, היה הכול מסודר ומתוכנן. יעקב שלח שליחים לעשו, ובפיהם בשורת שיבתו לארץ כנען, תוך הבעת רצון טוב וידידות.

מלכתחילה ידע יעקב שלא יוכל להתמודד עם עצמתו הפיזית והצבאית של עשו, ולכן הגורם המרכזי בהכנותיו היו המתנות הרבות שנשלחו בתכנון מראש ובדיוק. לא לחינם מאריכה התורה בפירוט המתנות הללו. חכמים אף למדו מכאן סדר נכון במערכת הקשרים שבין בעל ואשתו:

"עֲזִים מְאֹתִים וְתִישִׁים עֶשְׂרִים" - מאתים עזים צריכות עשרים תישים וכן כולם הזכרים כדי צורך הנקבות. ובבראשית רבא דורש מכאן לעונה האמורה בתורה: הטיילים בכל יום, הפועלים שתיים בשבת... ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון, אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו, שמצינו כאן שמסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פנוים ממלאכה דרכן להרבות תשמיש לעבר עשר נקבות... ופריים שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ד' נקבות... ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר" (רש"י בפירושו על לב: טו).

זהו גם סדר הפעולות שהגדירו חכמים: "התקין עצמו לשלשה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה. לדורון (להלן פסוק כ"א): וְתַעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל-פְּנֵיו. לתפילה (פסוק י'): אֶ-לֹהֵי אָבִי אֲבָרְכֶם. למלחמה: וְהָיָה הַמִּנְחָה הַנֶּשְׂאָר לַפְּלִיטָה" (רש"י, לב: ט, ע"פ תנחומא). ודוק, למרות שבסדר הפסוקים התפילה קודמת, הקדימו חכמים את הדורון, ללמדך שזהו מרכז הכובד.

על כל האמור יש לשאול: אם יעקב ראה צורך להתנצל על שהותו הארוכה, למה הוסיף עליה שש שנים כדי להגדיל את רכושו? שכן בסיום ארבע-עשרה שנה תמה ההתחייבות של יעקב ללבן לעבוד עבור שתי נשיו, וכבר ביקש ללכת. אלא שהדיון אודות השכר שיקבל הוביל להצעה של יעקב להישאר שש שנים נוספות כדי להרבות את רכושו (ראו בר' ל: כה ואילך). אך לא זו בלבד; לפי המדרש עתיד היה יעקב לסבול בגין השנים ששהה בבית לבן, וכפי שלא כיבד את אביו עשרים ושתיים שנים (עשרים שנה בבית לבן, ועוד שנתיים שהתעכב בדרכו חזרה לחברון), כך עתיד היה שלא לזכות לכבוד מיוסף שנעדר מביתו מספר זה של שנים.³ נמצא שהארכת השהות עתידה הייתה לגרום לו צער רב.

* הרב אברהם וסרמן, רב בית הכנסת "גבורות מרדכי" בגבעתיים ור"מ בישיבת ההסדר רמת-גן.

¹ אמנם המדרש (בראשית רבא פרשה עה, ב-ג) סבור שאפשר היה להימנע מפגישה בעייתית זו, והוא מבקר את יעקב: "אמר לו הקב"ה לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו 'כה אמר עבדך יעקב'. ... מִחֲזִיק בְּאֲזִיזֵיכֶלֶב עֵבֶר מִתְּעַבֵּר עַל-רִיב לֹא-לוֹ" (מש' כו: יז). גם הרמב"ן אימץ גישה זו, אך רש"י, רשב"ם, אבן-עזרא וספורנו לא פירשו כך.

² אולי יש במילה "ואחר" רמז ל"אחרות" שאמר לו לבן ("עוד שְׁבַע-שָׁנִים אֲחֲרוֹת" [בר' כט: כז]), אשר משמעותן היא, כי יעקב נשאר בבית-לבן פי שתיים ממה שתכנן בתחילה עבור נשיאת אישה.

³ רש"י לבר' לו: לד; ע"פ מגילה יז ע"א: "נמצא, יוסף שפירש מאביו עשרים ושתיים שנה כשם שפירש יעקב אבינו מאביו".

אלא שליעקב ברור שללא הרכוש אין לו סיכוי בעמדו מול אחיו העוין. כך עולה מקריאה פשוטה של תיאור הפגישה. עשו שואל: "מי לך פְּלִימְחָה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי?" ויעקב עונה: "לְמַצְאֵחַן פְּעִינִי אֲדַנִּי". עשו מסרב כביכול לקבל את המתנות, אך מתרצה, ובכך הוכתר המפגש בהצלחה.⁴ אף יעקב, כאשר הוא מתאר את "סגירת המעגל" בשוכו ארצה, מסכם: "פִּי כְּמִקְלֵי עֲבָרָתִי אֶת־הִרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הֵייתִי לְשָׂנֵי מַחְנוֹת" (בר' לב:יא). חז"ל השלימו את התמונה כשפירשו את סיבת בכיו של יעקב במפגש עם רחל:

"וַיִּשָּׂק יַעֲקֹב לְרַחֵל וַיִּשָּׂא אֶת־קֶלוֹ וַיִּבְרָךְ" (כט:יא). למה בכה?... לפי שבא בידיים ריקניות, אמר: אליעזר עבד אבי אבא - היו בידי נזמים וצמידים ומגדנות, ואני - אין בידי כלום. לפי שרדף אליפו בן עשו במצוות אביו אחריו להרגו והשיגו, ולפי שגדל אליפו בחיקו של יצחק, משך ידו. אמר לו: מה אעשה לציווי של אבא? אמר לו יעקב: טול מה שבידי, והעני חשוב כמת" (רש"י על אתר ע"פ בראשית רבה).

בעצם הייתה זו מעין "תחיית המתים" של יעקב, אשר שב והעשיר לאחר שנעשה עני. חכמים הפליגו בשבחו של עושר זה, ועל דברי יעקב "יש לי כל" אמרו:

ת"ר, שלשה הטעמן הקב"ה בעולם הזה מעין העולם הבא, אלו הן: אברהם, יצחק ויעקב. אברהם, דכתיב ביה: בכל; יצחק, דכתיב ביה: מכל; יעקב, דכתיב ביה: כל... כלומר לא חסרו שום טובה (ב"ב יז ע"א, ורש"י שם).

יעקב המשיך את מסורת אבותיו שהיו עשירים במיוחד. על אברהם נאמר שהיה כבד במקנה, בכסף ובזהב (בר' יג:ב), ועל יצחק נאמר: "וַיִּגְדֵּל הָאִישׁ וַיִּלְךָ הַלֶּוֹךְ וַיִּגְדֵּל עַד פִּיגְדָל מְאֹד" (בר' כו:יג). עושרו היה כה עצום עד שמלך פלשתים עצמו קינא בו ודרש ממנו לעזוב את ארצו.

מסיומה של פרשתנו עולה, כי גם לאחר המתנות הרבות שנתן יעקב לעשו, עדיין היה רכושו כה רב, עד כי לא יכלו לשבת יחד באותו חבל ארץ: "וַיִּיָּקַח עֵשָׂו אֶת־נַשְׂוֵי וְאֶת־כְּנָוֵי... וַיִּלְךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו, כִּי־הָיָה רְכוּשׁוֹ רָב מִשֵּׁבֶת יַחֲדָו וְלֹא יָכֻלָּה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לְשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם" (בר' לו:ו-ח). כך נתקיימה גם ברכתו השנייה של יצחק ליעקב: "וַיִּתֵּן־לָךְ אֶת־בְּרִכַּת אֲבִרְהָם לָךְ וְלֹא־רָעָךְ אֲתָךְ לְרִשְׁתָּךְ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֲ-לֵהִים לְאַבְרָהָם" (בר' כח:ד).

"מעשה אבות סימן לבנים", כשיטת הרמב"ן בספר זה. כפי שאברהם יצא ממצרים ברכוש גדול, כך עתידים אבותינו לצאת ממצרים ברכוש גדול שכבר הובטח מראש.

התורה רואה בעושר ברכה חשובה. העשיר עצמאי בניהול חייו ואינו נתון למרותם של אחרים, והעני חשוב כמת. זו גם הסיבה שבגינה אחת מתכונות הנביא היא היותו עשיר (נדרים לח ע"א), שאינו נצרך לאחרים ויכול להתבטא בחופשיות. בכל חברה אנושית העושר יוצר אווירה של כבוד והתחשבות באדם. כשתפקידם של אבותינו היה להשפיע על הסובבים אותם, היה העושר חלק חשוב בחוסנם האישי והציבורי.⁵ כך גם ברכות התורה הגשמיות לעם ישראל, אשר מציבות אותו כמכובד בין העמים ובעל השפעה עליהם.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁴ שלא כדברי הביקורת של הרב אלחנן סמט, בספרו **עיונים בפרשת שבוע**, סדרה ראשונה, ויצא, עמ' 75-88. ראו שם הערה 12 שהרגיש בעצמו כי שהותו של יעקב אצל לבן שש שנים נוספות ניתנת להסבר פשוט, בכיוון דבריי שלעיל. לדעתי, לא זו בלבד שאין לבקר את יעקב, אלא שצבירת הרכוש בחרן הייתה חשובה ונדרשת. על ההשתהות של יעקב שלא הייתה ראויה, בדרכו לקיים את נדרו בבית-אל, אמרו חז"ל שנענש במעשה דינה. לעומת זאת על שהותו בבית לבן לא נענש כלל. מה שכתבנו על היעדרות יוסף כמניין שנות ההיעדרות של יעקב – הרי זו "מידה כנגד מידה" ודקדוק עם צדיקים כחוט השערה, אך אין זה עונש במובן הרגיל. שהרי ודאי אין להעניש את יעקב על שנדרש לעבוד 14 שנה כדי לשאת נשים. באותה מידה אין להענישו על ששהה שש שנים נוספות כדי להגדיל רכושו. המדרש שהביא הרב סמט שם אינו ביקורתי, אלא מציין שהגיעה העת לשוב לכנען, וכי בסופו של דבר עיקר עושרו יבוא משם, ולא מנכסי חו"ל. לפי מדרש המובא ברש"י (בר' מו:ו), מסר יעקב לעשו את כל הרכוש שצבר אצל לבן כדי לקנות ממנו את חלקת הקבורה במערת המכפלה. קנייה זו השלימה את פעולת דחייתו של עשו משושלתם של האבות, אשר רק הם זכו להיקבר במערת המכפלה לצד אדם וחווה.

⁵ "הנביא שינבא להמון ומודיע מה שצוהו השם יתברך, יצטרך שיהיה נבחר ונרצה מכל הכתות, מאוהבי החכמה ואוהבי העושר ואוהבי הגבורה, ושישלימו לו מעלות המדות... ולזה צריך הנביא שישלימו לו המעלות השכליות וההמוניות" (דרשות הר"ן, הדרוש החמישי, הוצ' מכון ירושלים, תשל"ז, עמ' סג).